

Előfizetési díj félre postán és helyben borítékkal 6 forint, boríték nélkül házhoz küldve 5 forint e. pénzben.

Megjelenik minden kedden, csütörtökön, pénteken és vasárnap egy egy iv. Lapjaink mindennemű hirdeményeket felvesznek.

Egy egy hasáb-sorért apró betűkkel öt özist kr. számítatik.

NEMZETI UJSÁG.

Előfizetheti minden cs. kir. postahivatalnál s helyben a szerkesztőségél Zöldkert utca 488. szám alatt földszint, a hivatalban.

Tisztán írott czimeket kérünk. Levelek a szerkesztőségnek címzendők.

Bérmentellen leveleket csak rendes levelezőinkől fogadunk el. Névaláírás nélküli idegen kezektől hozzánk küldött tudósításokat semmi esetre sem közlendünk.

Alapítá KULTSÁR ISTVÁN táblabíró, kladja özvegye.

TARTALOM.

Magyarország és Erdély. Jutalmazás. Törvényhatósági tudósítások. Borsodból (közgyűl. népnevelés, vasárnapi iskolák, zalai körlevél, törvényszékekeni elnöklet) Szalmhárból (közgy. vége, gr. Apponyi György kinevezetése, vasárnapi iskolák, nyugszoldos aggkatonák elíteltetése, tűzkármentő egyesület, közmunkák.) — Vegyes újdonságok.

Lapszemle. Pestü Hirlap.

Ausztria.

Műford. Spanyol- Franciaország. N. Britannia.

Értekezés. (Tót-, Horvát- és Dalmáciai országok a tengerparttal. Magyar közjogi szempontból. IX.)

Társulatok és intézetek. (József nádor nemzeti képesarnoka.)

MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY.

Felsőbüki Büky László es. kir. kamarás a francia király által az átküldött fontos irományokért 80,000 frankkal jutalmaztatott meg.

TÖRVÉNYHATÓSÁGI TUDÓSÍTÁSOK.

Borsodból máj. 20. Hirneves tisztválasztásunk óta, kopár volt nagy részben megyei életünk tere; alig lengett rajta elszórtan egy árva kalász, melyet a hon előtt felmutathatottunk. Nem esoda; a nagy munkában kifáradtak a szerepelők; nyugalomra volt szükség. De e téllen nyugalmat a munkatűrő férfias cselekvésnek kell felváltania. A hon nemtöje díszes helyet jegyzett ki Borsodnak nemcsak a földrajzi térképen: hanem fiai tűzlelkénél fogva, a megfontolt haladás, az előretörékvés biztos pályáján is. Ki kerülni akarja végzetét — rendeltetését téveszté; hülsen lett önmagához. A reformkérdési vitákkal eiteltek már tanácsstermeink; itt az idő, hogy mit a véleményharcz mint üdvöst felvetett, a lankadatlan buzgalom, megyei és socialis uton, létre hozni törekedjék. Czáfolja meg a hozzá méltatlan hiedelmet, miként Borsod beszélni tud; de tenni, igen, tenni már képtelen. Hoszszu sorozatban vonul végig itt is a teendők lajstroma; s miután munkaedzett férfiak vették körül ifju erőben pezsgő megyei életünk bölesőjét, mi a reményről le nem tettünk. De papiros kormányt állítunk fölébe; s első hirlelői fogunk lenni kivitt küzdelmei sikeres eredményének; legsujtobb ostorai hanyagságának.

Megyénkben a conservatív párt még alakulni nem tudott; illy eldaraboltságában pedig töle sokat épen nem várhatunk. Szükséges elemei ugyan itt sem hiányzanának, de nincs tekintély, melly körül összeseregelenek; nincs program, mellynek irányában intézzék lépteiket. Vagyunk, mint a pásztornélküli szertekalandozó nyáj. Hogy kezdetben a megalakult mérsékleti párt itt mindent kivígyen, azt magunk sem hisszük, s elkerülhetlennek sem látjuk. Kezdetben elég, ha minden arasznyi tért, küzdelem után enged át az ellenzéknek; mint ama római hős, ki minden lépést életárért adott fel. Véleményünk szerint politikában kengyelfutókra is van szükség; s egy időre miértno tarthatná meg e szerep dicsőségét Borsod, Pest, vagy Zala maga számára? Mi politikánk jelen fordulátában csak azt ohajtánók, hogy a conservatív rész országostöbbséget víjon ki, mellyel a polgár honboldogító terveit kivihesse; míg más oldalról egy a kormány terveit szigoruan rostál s elemező, de már kisebbségre olvasztott ellenzéki párt is örködjék a hon teendői, a kormányi irányzatok, s a törvényó vált közakarát mikénti teljesítése felett. — Azt mondják: a conservatív pártnak megalakulta illy liberalis elvű megyében csak visszahatást szül, s kedélyingerlő eszközö válhatik. Mi Borsod tanácskozó értelmes férfaiiban több méltányosságot találtunk, hogy sem az ellenvéleményt eltérni nem tudák. *) Türelmetlenséggel s zaklatással önmaguk írják alá halálos ítéle-

töket; ugymint kik ellenzökké alakultak a kormány ellenében, ha a soraik ellen alakult új ellenzékkel megférni nem tudnának. Egyóbiránt nem kötekedő, gyanúsító, a más nézetűek kiirtására törekvő conservatív párt a mi kívánatunk tárgya, hanem az, mellynek mindenek feletti czélja az alkotmány forgó kerekének akadékaival adni, s a kor kívánatai által felköltött javításokat, a fenlételő alapok sértetlen megtartása mellett — a kormánynak nem ellenére, hanem vele egyesülve — keresztülvinni törekszik; az, melly a tanácsstermekben az okok és védvek visszaverhetlen erejét használja terveit kivitelére; szóval az, melly egyik kezével erősen szorítja a nemzet alkotmányos jogait kebléhez, míg a másikat bizodalmasan nyújtja a kormánynak. *) S e téren — mint tudjuk — sok értelmes liberalis találkozik a conservatív párttal.

Közgyűlésünk f. hó 11kén nyilt meg, alispáni elnöklet alatt. Ha az unalmasakká válni kezdett egyhangu megyei referadákat egygyel toldani akarnók, mi is iveket irhatnánk össze. De büntetni nem akarjuk tiszt. olvasóinkat, már csak azért sem, mivel sorainkat eddig átolvasni kegyesek voltak. Szólunk tehát röviden, a tárgyi érdekesség igénylete szerint. — Terjedelmes vitatárgyul merült fel először a népnevelést érdeklő előbbi határozatunkat rosuló, s ennek tárgyrokonságánál fogva a vasárnapi iskolák behozatalát illető felsőbbi leirat. Mondva volt ujjalag mind az, mivel e leiratokat ostromolni vagy védni lehetett. Az ellenzék achillesi sarkul használá most is az alkotmányos jogokat, mellyeknél fogva a nemzet fejedelmével egyesülten van meghivatva intézkedni a népnevelés nagy műve felett. A mérséklettek e jogot a királyi kézbe letettek, s abból törvény által még ki nem fejtettek állíták. Védvül előadatott a kor kívánata, az általában elismert szükség, s azon féltékeny hiedelem alaptalansága, mint ha e leiratok elfogadásával a nemzet lemondana a nevelés ügyébeni jogosztalék részéről. Munkácsi püspök ő mélt. a népnevelés áldásos következményeire hivatkozva, szívhez szóló szelid hangon kérte a rendeket, hogy ezen üdvös ügyet ne hátráltassák. Egy táblabíró, miután röviden kifejté, mi áll jogi szempontból e tárgyban, a megye kötelességéül róltta fel, hogy a felsőbbi intézkedés kivitelébe befolyva, az összeirást s egyéb megkivántakat teljesítse. E megye — ugymond — számtalanszor kimondá már a népnevelés rendszeresítésének szükségét, s azt a jövő országgyűlésre is utasításul adandja. De minden előkészület nélkül, miként fognak működni követeink? hol lesz az alap, mellyen biztosan álljanak? hol a statisztikai adatok, mellyek kijelelései szerint intézzék lépteiket? s ime most a kormány részéről alkalom nyújtatik azok megszerzésére. Erkölsi kötelessége tehát a megyének felkarolni az alkalmat, s használni azt utasításának sikeres keresztülvitelére. A fizetések, mellyek benne megérintvők, nem törvényen kívül kivetett adóterhek. Itt csak az czélozatik, hogy az illetők a megye által hathatosan felszólítván, annál ohajtottabb legyen a siker azon pénznek kiszerezésében, mellyre a népiskoláknak anyagi tekintetben szükségök van. A vasárnapi iskolákra nézve megemlíto, miként mind azon nemzetek, mellyek kihagyják azokat népnevelési rendszerökből, sajgó sebet nyitottak fel rajta. Magok a poroszok megismerik, miként népnevelésöknek igen nagy hiánya az, hogy még eddig törvény nem hozatott hasonló tanodák felállítására; noha nálók a gyermek 14 éves koráig iskolaköteles, míg nálunk csak 12-ig. Bajorhon példája pedig, hol 18 éves koráig kötelezetik minden gyermek azokat gyakorolni, kétségtelenné teszi szerfeletti üdvös voltukat. Valóban az, ki szerencsés volt jelenlehetni illy vasárnapi iskolákban, s látni az ott összesereglett ifjak szerény viseletét, engedelmességét, s hallani észszerü feleleteiket vagy írás-

bani dolgozataikat, s visszagondolt hazájára, hol a pajkos suhanczok féktelenkedéseitől vasárnaponkint alig mentes bárki is: lehetetlen volt bús sohajra nem fakadnia s hazájának hasonló iskolákat nem ohajtania. Mivel tehát itt most az alkalom, szives készséggel megragadja azt; hálás köszönettel veszi a fensőbbi intézvényt, s kívánata szerint mindent megtétetni ohajt, mit a megyei hatalom e tekintetben segédköz-nyújtás által megtehet. Svégre is Deáknak a mult év november 14én Zala tanácsstermében mondott azon szavai jutnak szólnak eszébe: „A kormány ha jót tesz, s áldozatokkal is hajjt végre ollyasokat, miket meggyözödsünk szerint hasznosaknak s hazánk felvirágzására szolgálóknak ismerünk, ha illyen igyekezeteket, miket az összes törvényhozás sem volt képes létrehozni, látunk: halgáság volna ellene szegülni; illyenkor azt segédkezekkel elősegíteni hazafiúi kötelesség.“ *) Mire m. alispán ur megjegyzé, miként szerette volna, ha szóló egész terjedelmében idézi az említett beszédet, s elvárja töle, mint Deák elvei védőjétől, a felveendő zalai körlevél pártoltatását. A vasárnapi iskolák tekintetében nagyobb szerü eredményekre hivatkozhatott volna Angliában, hol azok socialis uton jöttek létre. Nem lehet a leirat védőivel egy véleményben; mert egészen más színe volna a dolognak, ha a kormány önköltségén állítaná fel az említett iskolákat. A clerus, midön ez ügyet a kormány kezében akarja megtartani, figyelmezzon a francia papság panaszaira. Pedig ott olly ministerium kezeiben van a népnevelés, melly közvetve a nemzet s közvetlen a kamrák kifolyása: midön itt egyes meghívottak kezelik azt. Idő, körülmények s személyek változával megfogja bánhatni mostani eljárását. Deák elve — felelé az előbb szóló — általános; ő itt azt specifumra alkalmazá; egyóbiránt egyenes következményeit kész mindenkor elfogadni. Hogy a kormány önköltségén állítson fel minden iskolákat, ezt töle senki sem követelheti. Teszi azt, mit Poroszhoz, s egyéb kifejlett iskolai rendszerrel bíró kormányok tettek: köpeztet népnevelőket. Egyéb iskolák felállításáa valamint mindennütt: ugy itt is minket, kik azok jóvoltát élvezzük, a népet s községeket illeti. Mi pedig szavaihoz adhatjuk, miként a clerus azért hajlandó a kormány kezeiben megtartani a népnevelési ügyet, mert több biztosítékot látott eddig az általa képviselt vallásos elvekre nézve a kormányban, mint azon törvényhozókban, kik elhírhedésök eszközté a clerus s kath. vallás elveinek kigúnyolásában keresték s találták fel. Épen a felhozott francia papság dicső szabadsági küzdelme újmutatás az illetőknek, hogy bizonyos agyon szorító bryaraeusi karokat visszatarítsanak. Azonban, ha a conservatív párt majoritássá erősödik, mi nem kétségeskednénk törvényhozási tárggyá kitüzni a népnevelés ügyét, ollyformán: hogy bizonyos meghatározott rendszer hozassók be minden vallásuak iskoláiba; ennek alapjául szolgáljon az 1825ki dec. 31dikén kelt porosz törvény; mellynél fogva, „quoad externa“ örködnék a megalapított rendszer kivitele s teljesítése felett a nm. htótanácsnak bizonyos erre megbízandó szakmája; „quoad interna“ vinné a felügyeletet különkülön saját elvei szerint minden vallásuak páasztorkodó papsága. De ez körülményeink között áttöhetlen akadályokra talál, nem a kath. status avagy clerus, hanem a protestánsok részéről; kik lételők fő palládiumának tekintik a szabad tanítást, s az afeletti felügyeletet kezeikből kibocsátani — mint vitaközásunk folytában is kiejté egy ösz organonjok — a vagy reá idegen hatásnak utat nyitni, semmi áron sem hajlandók. Ezen urak tehát, midön törvényt sürgetnek, azt csak a katolikusokra nézve akarják közösen meghozni: hol a protestánsokról van szó, ott a viszonyosság elve visszalöketik. De így idegen békóba veretni magát a kath. statusnak, nem egyéb volna, mint — szolgálai gyávaság. — Végzessé vált:

*) Ennek mi nagyon örvendünk, és csak azt kívánók, hogy illyesmit mondhatók az országnak néhány más ellenzéki nagy megyébeni politikai szereplőkről. Szerk.

*) Igen helyes: e sorokat lelkünkben írja ki borsodi igen tisztelt derék levelezőnk. Szerk.

*) A felidézett szavak önmagukban álló igazságot tekintetelők, a nélkül is, hogy azoknak authoritást kölcsönözni szükséges vala. Szerk.

miként mi hálás megismeréssel vesszük ugyan ő feljegyzésének a nép kimivelésére irányzott intézkedéseit; de mivel a nemzetnek elidegeníthetlen joga van a népnevelés elrendezéséhez, a leiratokat az országgyűlési utasításokat készítő választmányának használat végett kiadjuk, a bennök érintett közremunkáláshoz pedig tettelesen nem járunk.

A zalai körlevél mely pietással hallgatott végig; mire egy ideig csend lön. Felkel végre a megyének egy kitűnő szónoka, s mintha a körlevélben elszórt szép eszméket a szónoklat virágfüzérei akarná felülmulni, másodrendű okokat felhozni nem akarva, bókokkal fordul Zalának jeles fia felé. Majd szigorú ostrom alá veszi a conservatív lapok, jelesen a Nemz. Ujság Deák Ferencz s a körlevelet érdeklő ellenokait, megróván különösen azon merényletét, midőn az egész törvényhozó testületet, a szentesítést ahoz adó királyi személyel együtt, tudatlansággal, elhírtelenkedéssel vádolni merészle; holott már az 1715iki 92ik t. cz. nyíltan parancsolja a részek visszakapcsolását. *) Egyik kormányának — ugymond — az előtte szerepelt kormány tetteit így pelengérré állíttatni engedni, miután nálunk a kormány halhatatlan: lovagiatlanság, eszélytelenség, méltatlanság. **) A körlevél pártolását indítványzó szónoklatot nagy helyeslés látszott követni. A kedélyek illy hangulatában egy tisztességes egyén emelkedett fel: a munkács e. püspök; ki tiszteletet követelve a maga meggyőződésének, mint tiszteli ő mások véleményét: pontonkint bírálja a körlevél adatait, és sérelmet egyikben sem talál. Mert a sérelem alkotmányos jogszegést lételez fel, mint a bűn törvény-áthágást; itt pedig alkotmányos jog sértve nincs. A körlevelet tehát félreteendőknek itéli. Egy kanonok nyilváníja: hogy ő sem nem liberalis, sem nem conservatív, hanem ecclésiasticus. Jöjjön egyik vagy másik részről olyas, mit közhasznánk javára intézettek hissz, tárt karokkal fogadja. Illy szellemtől áthatva, ha tekinti a körlevél egyes adatait, a sérelem fenlétét azokban nem találja. Egy fiatal táblabíró, miután egyenes felszólítás intézettel hozza m. alispán urtól, hogy mint Deák elveinek idézője, pártolja a körlevelet, szól; de szózatával annak pártolását nem járulhat, a nélkül, hogy idézete miatt következtetésétől tartana. Az észannak ugyanis bármelyik törvényéből sem tudja levonni azon corollariumot, hogy ha egy tételét bizonyos tekintélynek elfogadása, kötelezettséget vállalt volna minden tételeinek elfogadására; mi nem egyéb lenne, mint szellemi zsarnokság. **) A tárgy alatti kérdés lényegére nézve szóló bizonyos programot lát a liberalis párt részére szétbocsátva; ő ebben egy Vesta-szüzet szemlél, mely folytonos lobban tartsa a liberalismns hamvadni kezdő lángját. S valóban e láng élesztésére már csak resignált, kedélydült hangulatánál fogva is igen alkalmas; de nem alkalmas arra, hogy a nemzet jogelvi vitakérdéseit megfesse, s politikai működésünk iránypontjául szolgáljon; mert az alap, melyre védve fektetvék, ingatag. Bonczkés alá vevé azután a levél egyes adatait, s azt tudomásul veendőnek állítja. E nézetet pártolta a jegyzői karnak egyik, most először szóló ifjabb tagja is. B. Zs. tekintélyes táblabíráknak tetszék a vesztaszüzi hasonlat. Ő — ugymond — a szűzességnek végtelen tisztelője; s habár nincs is reménye seregökbe juthatni, szeretné:

*) Ez a többek közt a most kérdés alatt levő részre nézve nem igaz, mert ezekre nézve a visszakapcsolás ki nem mondott; hanem csak azt ismeri el Károly, hogy azok visszaesatlása, a magyar korona-jog követelésén alapszik, mit azonkívül is tud mindenki. De itt az a kérdés: mi diplomatikai ellenjogai vannak irántuk Erdélynek? mert ha vannak, akkor az 1715iki magyar törvény ép oly fonakul s helytelenül mondotta volna ki a visszaesatlást Erdély belegegyezése nélkül, mint az 1832. évi 21. Egyébiránt derék borsodi levelezőnk ügyességétől s tárgyavatottságától részletes megemlést kérjük ki ezennel azon okfölknek, melyeket a visszaesatlás ügyében a szónok czáfolatkép a N. Ujság védve ellen felhozott. Vagy talán a dolog csak a Deák iránt bókoknál, s a másodrendű okfölköt felhozni nem akarásnál maradt, ott, hol Deák és Zala csak legkisebb, legparányibb okot sem hozott fel, hanem a rideg s csupasznasznál s lamentatióknál maradt. Szónoknak mint országos oppositói celebritásnak e téren ellenokait igen szeretnők tisztelni. Még egyszer kérjük, becses nyílt levelét várjuk. Szerk.

**) Különös fogalma a sajtó szabadabb mozgásának, a szabad vélemény szabad nyilvánításának. És tehát a kormány alkotmányunk szelleme szerint halhatatlan? Ez igaz, mert elválaszthatlan a király személyétől. Kíváncsiak vagyunk azonban látni, meddig tisztelend ezen vonaloni ön elvét épen az oppositio? Szerk.

**) Magasan helyes. Ha valaki az ellene által felhozott közígazságokat elfogadja, specialitására nézve még magát lenem köötte. Szerk.

szüztiszta keblek és kezek ápolják a jótékony lángot, melyet Zalának levele szított fel. Pártolja sok egyebekkel a körlevelet. — Határozattá vált: miként Borsod Zala levelének szellemében működendik.

Hosszasb vitára nyújtott még anyagot a főisp. helyettes törvényszéki elnöke. Másod alispán ur t. helyettes azon határozata következtében, miszerint az egész rendszer ellenében óvás tétellett; midőntiszt. helyettesünk a törvényszéken elnöki helyet foglalt, in specifico óvását jelenté ki az ellen; s ezt a törvényszék is helyeslette. Most tehát a további ez ügybeni rendelkezésre hja fel a megyét. A hosszadalmas vitának eredménye lön: miként az óvás helyeseltetik; s e tárgy a jövő országgyűlés teendői közé — nem mint sérelem — feljegyeztetik. — A g. n. egyenem mint sérelem — fogadtatott el, hogy illy egyszerű ügynek nem visszavonható resolútióra, hanem törvényre kell fektetnie. Mi tehát a jövő országgyűlésen annak törvénybe való iktatását fogjuk sürgetni.

Gyűlésünk menete általán megtartotta a férfias tanácskozái komoly hangulatot. Okok vittak védve ellen; s a személyességek háttérbe vonultak; s az ifjúság épen azon pontot foglalta el, mellyen azt megyeházi vitaközások alatt olly szívesen üdvözöljük. *)

Szatmárból. (Közgyűlés vége.) A legfelsőbb rendelvényt, mely gróf Apponyi György ő nmlgnának m. udvari másod főkancellárrá lett kinevezésétét tudatá, örömmérmekkel fogadtuk. — A nm. m. k. htótanács intézvényei közül, a vasárnap tanodák felett rendelkezöt, annak megemlése mellett, hogy a népnevelés körüli rendelkezésben a nemzet jogait épségben fentartani kívánjuk, — különben mint czélszerű, és véleményünket előlegezett intézkedést magában foglalót, a nevelési ügyben ki-rendelt választmányhoz életbeléptetés végett kiadtuk. — Azt ismét, mely az érdempénzzel ellátott, és a nyugszoldos aggkatonák ellen polgári törvényszék előtt folyó bűnvádi perekben hozott ítéleteket végrehajtás előtt legfelsőbb helyre terjesztetni rendeli; ámbár első alispánunk felfejté, miszerint ezen rendelvényben a papi személyekről van analogia véve, még sem fogadhattuk el, mivel a törvény s eddigi törvényes gyakorlat e kivételnek ellene mond; mi is ragaszkodván tehát az eddigi eljáráshoz, ezen intézvénynek csak annyiban kívántunk hódolni, hogy az illyes aggkatonák ellen hozott fenytő ítéleteket végrehajtás után feljelenteni el nem mulasztandjuk, mire t. ügyészi karunkat figyelmeztettük. — A posta utak kijavítása érdemében keletkezett intézvény folytán az utak kijavítását szolgabírói karunkra biztuk. Meglátjuk, mi lesz belőle! — Tűzkármentő egyesület is keletkezendett megyénkben, vagy legalább tervét a mult gyűlésen kinyomattuk, de az észre-vételekkel, mellyek megtétele végett kiosztatott a terv, a kk. és rr. nagyon fukarul bánván, csaknem mint ujdonság került most e terv ismét szönyegre; s az elv felett: hogy lehet-e erre t. i. a tűzkár ellen minden vagyonának biztosítására az adózó népet szorítani, kötelezni? a rr. három vagy négy nyilatkozattal kifáradván, és semmibe nem állapodván meg, ajánlák e végre a délutáni összejövetelt; de ezen buzgó ajánlók délutánra mind haza mentek, s első alispán ur maga bár ha délután megjelent is, egyes egyedül nem tanácskozhatván, másnapi gyűlésben felhozott e tárgybéli határozat csak az lön: hogy majd a jövő gyűlésen. Szinte arra gondolatra jött az ember, hogy az oppositio tüze tisztujításunk közeledtével esilapodván, egyéb tüztől sem tartanak. — A közmunkák kivetésére kiküldöttünk egyike azt jelenté, hogy a közérő nem eléggé részletesen van kijegyzve, s így azt tökéletesen felosztani nem lehet. Határozottunk reá, hogy a jövő gyűlés első napján vegyük fel, ugy is csak szeptemberi közgyűlésre kell a kivételnek készlen lenni. Auch gut! — A gyűlés utóbbi napján semmi nevezetes nem történt, nagyon el voltunk fáradva, s néhány folyamodvány a junius Ski kisgyűlésre relegáltván, szétozlottunk.

Vegyes ujdonságok.

(Hevesben) egy olly vasfejű s koha gyomru liberalis megyei ügyvéd van, ki Egerben az orosz-lány czimű vendéglőben S champagneres palaczkot tört össze fején s egy arany órát mindenestől meg-evett. Ez már hasznos állat lehet.

*) Ez a legtündöklőbb nyercmény. Ez ha általánosul, a haza átalakulásának s felvirágzásának jövőjét biztosan elrendi. Szerk.

(Borsodban) minél inkább dül a Tisza szétterült vize: annál alább száll a remény megtörténhető szabályzásához, mint ezt az itt alakult társulat minapi gyűlésének eredménye tanusítja.

(Nagylakon) nem messze Aradtól, egy tekintélyes sorsu fiatal ember, azon egyszerű okból, mivel 60.000 forintnyi adósságát ki nem fizetheté, agyon lötte magát.

(Kudszier helységben) a határszéleken, folyó hó 6kán délutáni három órakor egy szalmával fedett kocsiszinben véletlenül kiütött tűz kevés pillanatok alatt 32 lakházat, az azokhoz tartozó mellék épületek s istállókkal együtt, elhamvasztott. Mint mondják, a helységben házalló zsidónál egy kis fiu egy köteg gyufát cserélt be rongyaiért, mellyek közül egyet a gyü-anyagokkal megrakott szinben megpróbálván, illy módon keletkezett az iszonyu tűz.

(Matisfalván) Udvarhelyszékben mult hónap elején a reform. lelkész ablakán, melly előbb egy hosszú rúddal be lön törve, rossz akarói belöttek, épen esteli 10 órakor, midőn a másnap elmondandó prédikáció betanulásával foglalatoskodott; szerencsére azonban, sem ő, sem gyermekét nyugtató neje nem lön megsebesítve. — A tettesek eddigelé még nem tudatnak.

(A losonczy legközelebb mult vásáron) a kétnyiretu ipolytáji gypju mázsája 60 — 84 pfton kelt. —

(De Bach Laura) műlovarnö, 56 lóval készül Pestre jönni.

(Az orosz czár) a kancsukat egész birodalmában eltörölte.

(Lajos Fülöp nevenapján) 154 egyént díszíte a becsületrend keresztével — kik közül számosan a tudomány és irodalom mezején vivák ki maguknak e becses megtiszteltetésrei méltóságukat, — ugyan ezen napon 6 egészen új főbb tisztirangot állított — 25 alvezért jelölt ki, — és 124 lovagot ütött.

(Berlini hírek szerint) a sajtóvizsgálat, csupán csak a poroszöldet érdeklő tárgyakra nézve, egészen eltöröltetett.

(Abdul Medschid sultán) pedig kereken megtiltá, bármely francia lapot Konstantinápoly falai közt széthordani, mindaddig: míg a helybeli török censurán keresztül nem megy.

(A francziákknak) már Algirban is van tudományos akademiájuk, s Bugeaud marschall elnökül az öreg Haudegent nevezé, — söt Abd-el-Kader is tagtársi czímmel tiszteltetett meg; de alig ha fognak vele együtt gyűléskedni. —

(Párisban az idén) eddigelé már 55ön iteltettek halálra, tehát ötél többen mint a tavali egész év alatt.

(Brüsszelben Heinefetter Katinka k. a.) a belga főtörvényszék előtt bevádolván egy ottani lap szerkesztő-tulajdonosát: hogy fölöle méltatlanul sértőleg nyilatkozott; — miért az irodalmi hőst — ha igaz — fél évi fogságra s 1500 fr. bánatpénzre ítélték.

(Württemberg néhány hetek óta) a legborzasztóbb jelenetek színhelyévé vált, minthogy azon szerencsétlenek, kik elámitva, boldog remény fejében itteni kevés vagyonuktól könnyelműleg csekély áron megválva, eldorádót keresve, földönfutó koldusokká szegényedtek; s így nyomorultabb s tehetetlenebb állapotban, mint valának, ismét visszatérve — most, mivel volt tanájukat visszaváltani képtelenek: tehát a legrettenetesebb hőszülséggel, mint örültek, a tartomány minden részein gyujtogatnak, bosszúból, volt telkeik jelen tulajdonosaik iránt, mivel azok nem akarják őket hajlékkal ellátni. —

(Az idej párisi műkiállításra) beküldött képekre csak vászon, 200,000 négyszög láb ment fel; — a művek közép értéke pedig tíz millio frankra tételik —

(Bizonyosan minden művelt utazóra) megható érdekléssel leendő tudni: hogy Solani Angelo, a jelenkor legjelesebb s utóérhetetlen szobrásza, nincs többé, — kitől Majlandban a Francesco di Paola egyházban — a jövőnek örök csodaemlékül felmaradt egy görög patriarchát ábrázoló márvány szobor, mint az újabb idő legremekebb műve.

(Az europai keresztény állodalmakban) legkedvezőtlenebb sors elébe a porosz hajadonok nézhetnek, — minthogy náluk összevéve százezerrel több az arának való hölgy, mint a nősülhető férfiu.

(Már a zsidók is) ó- és új-hitűekre szakadtak.

(Mennyire a helytől függ) ugyanazon egy tehetségekkel és képességgel bíró rabszolgák ára feltehetőleg különböző: például az angol felbősség alatt nyugot-indiákon egy olyan férfiert, kita mezőgazdaság minden ágára a legkielégítőbb sikerrel lehet alkalmazni, megadnak 2—400 tallért; a szövetséges állodalmakban egy hasonlóért már 4—550, Braziliában pedig 680—820 s néha többet is fizetnek.

(A fiatal spanyol királynő) hónapok óta azon sajtószabadságot, mellyel még pár hónap előtt bírt, ismét visszaadta — s anyjának a kormányzásba való minden legkisebb befolyását ezentúl megszüntetett.

(Az egyházi állodalmakban) a csendes-vari mozgalmak naponként botrányosb szint öltenek; — de magában Lombardiában Ausztriának húszezer igen jól fegyverzett embere vár minden órán kész parancsra.

(Bajorhonban) a 16 millióba került Lajoscsatorna jún. 1-jén fog feltárni.

(Ugyanitt) az egész országban magasb árba emeltetvén a ser, ez által olly ingerült helyzetbe jött a szó teljes értelmében ugynevezett nép; hogy a hatóságoknak ugyancsak munkába kerül, ez érzékeny sebre valami uton módon enyhítő irt lenni.

(*) LAPSZEMLE.

Pesti Hírlap. (658dik sz.) Főczikkében „Örökváltság“ cím alatt értekezés közöltek, melly, ha belőle egykét magasan hangzó, de semmit nem jelentő, s a tárgy érdeméhez épen nem tartozó ellenzéki pathossal irt szójárás kiküszöböltetik, sem nem érdektelen, sem nem alaptalan. Szerző az örökváltság ügyében hozott mostani törvénnyel azon okból, mivel ennek értelmében a jobbágy megváltatása tisztán a földbirtokos kényétől függ, meg nem elégedvén, egy új törvényt sürget, mellyben kimondassék: Iör, hogy ha akár egy egész község, akár egyes parasztagzda az urbéri tartozásokat megakarja váltani, a földesur a megváltást ne akadályozhassa. Zor hogy azon esetre, ha a földesur a jobbágygyal a váltság árára nézve megegyezni nem tud, az illető tartozások a megye által, (vagy ha a megye-complexumnak más valami volna substituálandó, tehát ez által) meg fognak becsülni, s ezen tartozások kamatul tekintetvén, a jobbágy az e kamatnak megfelelő tökét a földesurnak lefizetendő. S hogy ezen hozandó törvény értelmében az általános megváltás biztosan s minden akadály nélkül eszközölthessék, egy olly hitelintézet felállítását ohajtja, melly a földesur s a megváltott jobbágy közt a váltsági összegre nézve közvetítő fogna lenni. Az intézet kifizetné a földesurnak a váltsági tökét — vagy az ennek megfelelő kamatot, a töke bizonyos évek mulva amortisálandó levén, — a jobbágy pedig a váltsági összegnek megfelelő kamatot s bizonyos járulékot a töke törlesztésére időnkint az intézet pénztárába fogna fizetni. Az eszme kétségkívül helyes, és annak megtestesítése nélkül mi sem képzelhetjük magunknak az általános megváltás lehetőségét. — (659. sz.) Főczikkében nmg gr. Széchenyi István urnak „Balatoni gőzhajózás“ című legújabb beces iratából némely sorok idézetnek, s mintegy alkalmul használtatnak a minden fenálló politikai és jogi viszonyok s állások felbomlását és erőszakos lerombolását feltételező radikalismus gazdaszálására és ajánlására; holott ilyenféle gyökeres politikai felforgatási működésekrol a nmlgu gróf nemcsak soha nem álmodott, de azoktól — miként a radikalismus mellett apostolkodó Pesti Hírlap elleni hajdani nyílt fellépése tanusítja — mindig a képzelhető legnagyobb mértékben irtózkodott. Ha tehát igaz, mit a P. H. mond: hogy t. i. „gróf Széchenyi István Magyarországnak legjobban tudja az időt használni,“ miről e hazában csakugyan senki sem kételkedik, akkor a szigoru logika szabályainál fogva igaznak kell lenni annak is, hogy a Pesti Hírlap legrosszabbul tudja Magyarországnak az időt használni, mivel a politikai radikalismus mellett buzgólkodva, ollyasmiben működik, mitől a nmg hazafi gróf tagadhatatlanul irtózik. — (660 sz.) Főczikkében „Vámügy“ cím alatt annak kimutatása czéloztatik, hogy a varga-munkák be és kivitelénél az örökös tartományok és Magyarország közt fenállott vámnak legújabb időkben történt tetemes leszállítását mindenek felett az örökös tartományok érdeke sürgeté. Van egyebiránt e cikkben valami, mi a Pesti Hírlapnak nemzetgazdasági és közkereskedési tömérdek aberratioiból való kiabrandulását némuleg prognostikálja; s ez azon alapos állítás: hogy az örökös tartományok és Magyarország közti „sorompók le-

rontását kereskedelmi érdekek parancsolandják.“ Ennél ugyan a P. H. soha igazabbat nem mondott; de vajlon nem csinálандnak-e erre hosszú savanyu arcot a védegyet bölesője mellett bábáskodó hazafiak, midőn látják, hogy a kedves ártatlan gyermeknek még a P. H. is öldöklő gyilkot lok szívébe? — (661—662. sz.) Főczikkében „Tiszai levelek“ cím alatt értekezés közöltek, mellyben szerző előrebocsátván, hogy a kölcsönt adó tökepénzesnek nagyobb bizosságot semmi sem adhat, mint épen a törvény, melly a fizetést a nyereendő haszon mértéke szerint rendellel, s hogy ezen esetben a törvény által nyert bizossítást a betáblázás nem csak nem növelné, sőt inkább kockázatná, megismerteti a tiszavölgyi társulat középponti választmányának nem rég bevezelt munkálkodásait. — (664. sz.) Főczikkében „Népképviselő“ cím alatt értekezés közöltek S. A. aláírással, mellyben szerző korán elhunyt boldog emlékü Dessewffy Aurél „hátrahagyott munkái“nak azon részéből, hol az 1827-ki országos küldöttségnek az országgyűlés rendezéséről irt munkálatára teszi észrevételeit, bezonyitni ügyekszik, hogy a népképviselőt sürgető szövatok nem időelőltiek. — (665. sz.) Irányczikkében „Városi ügy“ cím alatt sajtószövat értekezés közöltek, mellyben szerző hatalmasan vitatja, hogy a magyar politika teendői között a városi ügy eldöntése a legelső teendő. Ez ellen nincs kifogásunk, mert mi légyen a teendők között első vagy legelső, ez iránt szerzőnek joga van úgy vélekedni, amint neki tetszik; de azon állítását, miszerint „tagadhatlan“nak mondja, „hogy akár azon hatás szerint mérjük institúcióinkat s törvényeinket, mellyet a nemzet állapára gyakorolnak, akár pedig más országok institúcióinak vagy az ész kívánatainak mértéke szerint: mindent újra kell alakítanunk,“ lehetetlen bárnak nem czimeznünk: mert bár miként vélekedjék is szerző, bizony nekünk magyaroknak még igen sok üdvös institúciónk s törvényünk van, mellyeket épen nem szükség újra alakítanunk. Ugyan e cikkben, ugyan azon szerző, ki a P. H. 659ik sz. főczikkét írta, azt mondja, hogy „gr. Széchenyi eltörleendő Carthagoként az ösiség megszüntetését mindig emlegeti“; a most idézett számban pedig azt mondja: hogy „az említett feltételek közé a gróf az ösiség módosítását is sorozza.“ Tehát egy helyütt végképeni megszüntetés, más helyütt pedig csak módosítás! Már kérdjük: e kettő közül mellyik a hü előadás, és mellyik a pusztá ráfogás? Bizony nagy botlás! Oportet esse memorem.

Ausztria. Innsbruckból máj. 21-rol következő tudósítás érkezett: „Ö felségük az orosz császárnő és Olga nagyhercegnő, és ő királyi fensége a württembergi korona örökös kívánt jó egészségben ide szerencsésen megérkeztek. Későbbi tudósítások szerint máj. 22-én Salzburgba érkeztek s a cs. kir. teli palotában szállottak, hol János és Albert cs. kir. főhercegek által fogadtattak.

KÜLFÖLD.

Spanyolország. Madridból május 13-káról következőleg irnak: „Concha tábornok a királynő által felette kegyesen fogadtattott. Az „Eco del Comercio“ szerint, a fővárosbani tartózkodása alig ha hatással nem leend a cabinet-választásra, melly 14 napnál tovább alig ha élni fog. A vigoi kikötő s galliciai partok ostromállapota megszüntetett. — Barcelonában folytonos elfogatások történnek; csak nem régebén a Santa Cruz színház legkedvesebb színésze Garcia elfogatott. „Espanol“ hírlapnak Párisból azt írják, miszerint bizonyos, hogy a belga kormány Madridba egy ügyviselőt küldend azon megbízással, hogy azon kereskedelmi szerződés megerősítését sürgesse, melly Olozaga miniszteriuma alatt kötötött, de politikai bonyolodások miatt, még eddig nem létesíthetett. Isabella királynő kirándulást tön Aranjuezbe, de ma estére Madridba visszatérend. A cabinet változásáról ismét erősen beszélnek; azt mondják, Mon elnökminister kívánna lenni.“

Franciaország. A „Gazette de France“nak ismét sajtóperre volt. A vád a septemberi törvényekre támaszkodott, és a corpus delicti az említett lap april 30-rol kelt számának egy cikke, melly Orleans hgnek a juliusi forradalom előtti állását, forradalom utáni állásával összehasonlítta. Itt multja, azon idő, midőn még az ellenzék természetes főnöke s védeje vala, fia legidősbike szinte mint a jövőendő király testvére trónon álla, az egész család a szerencse minden javaival övedzve Neuillyben dicső magán éltet viselt, kedves színekkel rajzoltatott, s kérdés tétetett:

mit adtak ezért Thiers és Barrot Orleanshercegnek? A válasz ez: „ők neki azon fontos koronák egykét nyujták, mellyek ingadoznak s buknak, vagy mellyeknek tövises hegyei mélyen a homlokba nyomulnak.“ Ehez hasonló hangon folytattatott a cikk, sajnálkozott az ország legnagyobb földbirtokosának eltűnt békes boldogsága felett sat. Az ítélőszék ezen elmékedéseket nem találá olly ártatlannak, Manarola-t a „Gazette“ szerkesztőjét, a király alkotmányserü jogainak megtámadásával vádolá, s az ítélőszék 3000 frank büdijra s 4 hónapi börtönrre ítélé.

N. Britannia. Lapunk mult számában terjedelmesen közölök a Sir. R. Peel s d'Israeli közti vitát, melly alkalommal d'Israeli becsületesebb fegyverek hiányában, aljas személyeskedésekre s gúnyolásokra fakadt, Peel azonban a ház méltósága alattinak tartá d'Israeli személyes kitéréseire válaszolni, hanem csak egyre emlékezteté, miszerint néhány évvel ezelőtt késznek nyilatkozott a kormányali összhangzását hivatal-elfogadás által tanusítani. Miután végre még Bentinck lorda protectionisták feje a bill ellen, Villiers pedig a gabonatorvények elleneinek hosszú évek során keresztüli parlamentariz vezetője a bill mellett szólottak, a tudvalevő szavazási eredmény bekövetkezett. A „Sun“ felőle a következő megjegyzést teszi: „Tehát ma 1846dik évi május 16-án reggeli 4 órakor a britt alsóház a kereskedelmi szabadság alapelveit, mikint azok Peel nagy rendszabályához kapcsolvák, 98 szótöbbséggel szentesíté! Meddig Anglia alkotmánya tart, e napra s órára mindenkor megemlékezendnek. A hálás utóvilág meg fog emlékezni e szavazásra, mint a legüdvös rendszerrel átmenet sarkpontjára, melly valaha egy törvényhozó testület által elfogadtatott. A ma reggel kivitt győzelem, és ez s igazság ezen vér- s bünnélküli diadala legkegyelmesebb királynőnk kormányzatát szöbben ékesíti, mint ezer Azincourt-féle győzelem. Tehát Victoria királynő korszakát annál becesb s drágább emlékekben tartandjuk, mert egyszersmind emlékezni fogunk, miszerint a királynő most s mindenkor népe boldogságát, jólétét s érdekeit szíven hordá. De kitűnőbb törvényhozóink s státusférfiainktól sem tagadhatjuk meg azon irigylésre méltó dicsőséget, hogy a haza jövevei levének. Sir. R. Peel, mint ki morális bátorsággal bíra személyes köteleket, pártatlaltat s egy hosszú pályatér kedvencz politikáját feláldozni, mivel az áldást megismeré, melly abból az egész nemzetre áradand; Russell lord, ki szabadon minden pártteintettől, először mutatá meg, hogy egy státusférfiu nézeteit következetesen meg is változtathatja; Cobden s vele szoros rokonságban élő ügytársá (Siamese), mint a szabadkereskedés legbuzgóbb s kifáradhatlanabb szószólója a parlamenten kívül, Williers pedig belül, egyenkint s összesen a legnagyobb irigyletre méltó dicsőséget araták... A fejedelmnek kegyteli jóváhagyását s megegyezését e rendszabályok iránt már kimondá, mellyeket a jelenkor legnagyobb státusférfiai, mint az egyesült országok minden osztályának jólétére feltétlenül szükségest jelelének ki. Most tehát még az van hátra, hogy a peerek magas gyülekezete hozzájárulását nyilvánítsa.“

Bár milly erősen növekedtek légyen is az utósó amerikai tudósítások következtében az oregoni kérdés békes kiegyenlítését illető remények, még is a hadi készületek az angol kikötőkben és fegyvertárakban, nevezetesen a woolwichi fegyvergyárban csüggedetlen munkássággal folynak. Jövő hónapban egy csapat patantyusság fog Oregonba szállítani. Ugy szinte Canadából azon hírt vettük, hogy a megtörténhető mozgalmak elfojtására erélyes intézkedések történtek. Különösen e tavasz folytában számos katonaság fog Canadába küldetni, ugy annyira, hogy a kormány rendelkezésére mintegy 100,000 főből álló sereg fog készen állani.

ÉRTEKEZŐ.

Tót- Horvát- és Dalmátországok a tengerparttal Magyar közjogi szempontból.

IX.

A nyolczadik axioma a bán hatalmát illeti, melly a magyar királyi hatalom kifolyása csak; erről a vitakozás szükségtelen is, miután a királyok és hercegek neveztek ki mindig a bánokat, kik egyszersmind országbárók. A bán hatóság köre hol keskenyebb hol szélesebb volt, a mint a királyok jónak látták azt körülírni. Voltak idők, midőn a bánok, a független hercegek nyomába lépve, zsarnokoskodtak: millyen volt Miklós bán, kit a zagrabi püspök 1281ben ki is átkozott. György, brebiri gróf, s tengeri bán, ki III. András ellen szövelkezett anapolyi Ká-

rollyal, nagy Lajos atyjával. A ducatusi időszakban — mint szerencsétlen felosztásában a királyi hatalomnak — először hintettek el a különválás magvai a hercegi birtokokban, s volt bajok a későbbi királyoknak, míg némi rendbe hozhaták a részeket, melyekben a hercegek idejében egyesek számos kiváltságra tettek szert; mint I. Károly 1325-diki oklevele mondja „honor banatus per Exemptiones, quas per nos aut praedecessores nostros ad importunitatem petentium fere omnibus nobilibus de Slavonia scimus esse concessas, omnino diminutas est, statuimus ut universi et singuli homines, tam nobiles, quam alii cujuscunque praecminentiae, conditionis et status existant, in tota terra banatus iudicio ac jurisdictioni bani subiaceant.“ Ez idő óta ritkábban jönnek elő apanage birtokú hercegek, egy vagy több bánok közt felosztott a kormányzás, kiknek helytartói voltak; a legrégebb helytartók 1220, 1230. említék. Nagy Lajos alatt három banatus volt, horvát, dalmát és slávoniai banatus (ez utóbbi Száva és Dráva közt), mindenikben külön bán igazgatót, néha azonban a kettőt, egy bánra bízta, Czudar Péter pedig 1373-ban mind a hármát igazgatta. Zsigmond alatt, ki sokszor távol volt az országból, lármás tartományi ülések tartottak, mint már érintve volt, hol bánokat is tettek, millyenek voltak Buben Imre és Eberhard zágrábi püspök, de alig viselték egy két évig a hivatalt, a király másokat nevezett ki, leginkább sógorai a czillei grófok gazdálkodtak és igazgattak a részekben, míg Hunyady János és fia Mátyás meg nem törék hatalmukat. A bánai hivatalról és hatóságáról több országos törvények szólnak, millyenek az 1518. 6. 1519: 23. 1609: 27, 28. 1647: § 4. dipl. inaug. 1659: 59. 1687: 10. 1765: 34. 1791: 59. A régiebbek közül figyelemre méltók II. Andr. Decr. II. art. 30. II. Vladisl. Decr. III. 70. melyek a bánok két hivatalviselést engednek meg; az 1444: 9. melyben hivatalvesztés alatt tiltatik az erőszakoskodásoktól. Ugyan csak az 1444-ik, mely szerint a királyi jog közé számíttatik a bán kinevezése és letevése: illyes mit tartalmaz az 1486: 73. I. Ferdinand 1542-ben Zrínyi Miklós számára kelt bánai oklevélben is mondatik „eundem ad banatus officium delegimus, prout praesentibus, durante beneplacito nostro deligimus et creamus.“

A IX. axioma Dalmatiáról szól; mi volt az hajdan, mi ma, láttuk a III. cikkben, előadtuk azt is vázlatképen, miért itt a magyar typos az olással szemközt folytonosan nem működhetett, miért a magyar királyok csak pacta conventák mellett igazgatták Dalmatiát, melynek birtokában gyakran megháborgattak. Ha bár némely illy pacta conventákat magokban foglaló oklevelek gyanusok is — például az 1108. Trau (Tragurum) városának adott, az Arbei (1111), a zárai (1102) — mert a stylus bennök messzi elűt a magyar diplomaticai stylustól, mert egy némelyben az időszám hiba is (anachronismus) s későbbi koholmányt árni el; de maradtak még is kétségbe vonhatlan kútfők elég számmal fen, melyek tanúsítják, hogy előbbi politikai állapotjuk, közállományi jogaik sértetlenül maradtak, azoknak épségbeni fentartását nem csak a magyar királyok, de a velencei dogék is hiteles kötések-nél fogva megigérték. Illyenek II. Andrásról még mint dalmátiai hercegtől 1199-ben Spalató városát biztosító oklevél, melyben írja a többek közt „mih quoc aut filio, aut successoribus tributarii ne sitis, episcopum vero aut comitem, quem clerus aut populus elegerint, confirmabo, et lege antiquitus constituta, cum vestro iudice vos uti permittam, partiumque introitus portus civitatis de extraneis duas partes rex habeat, tertiam vero comes civitatis.“ Negyedik Béla csaknem hason tartalmu biztosító levelet adott 1242-ben Phare és Brazze sziget lakóinak. I. Károly 1311-ben Zárának régiszabad köztársasági jogait megismerő oklevelében megengedé, hogy podestat tetszése szerint válasszon maga kebeléből, vagy akár honnan, ki a IV. Béla által adott szabadság szerint saját törvényeik szerint kormányozzon, s a bánok dolgokban semmi szin alatt befolyást ne gyakoroljanak. Nagy Lajos 1357-ben Jánost egész Croatia és Dalmatia bánját személyesen nevezte ki, ki Sebenigo város szabadságai és szokásainak szentül megtartását, ünnepélyes hitletétel mellett fogadta és igérete — jurando super signo vivificae crucis, sancta Dei evangelia et reliquias sanctorum — a többi pontok

közt imilyen is áll: „nec etiam iudem civis possint citari vel cogi in praesentiam quorumvis iudicum extra dictam civitatem“ adóktól menteseknek tételnek, kivéve a város szükségét illetőket, és a „jus regium portarum, quod tributum appellatur, prout in privilegiis eorundem continetur.“ Hogy más városok is hason szellemű köztársasági szabadságokban éltek, az utósót megelőző pont nyilván mondja: „Item quod praelibata civitas Sibenicensis habeat omnem gratiam, libertatem generalem et specialem, quam aliae civitates regni Dalmatiae habent ampliores.“

Illyen tartalmuak az 1358-ban Zárának adott biztosítékok is, kivéve, hogy a perek feljebbvitelére a király elébe megengedték, de később kérelmekre ettől is elállott a király, s más olasz városok példájára megengedé, hogy a magok közt eldöntött pert a hononai, paduai, perugiai egyetemekhez küldhetik átnézés végett. Dalmatiának Magyarországhoz tartozása kétséget nem szenved, de a közállományi és jogviszonyok ott sajátzerűek, a kapcsolatok ingatagabbak és tágabbak valának mint más részekben. Meghagyattak a dalmatáknak régi szokásaik, törvénykezésmódjuk, a püspökök és podestak szabad választása, kik is a magyar királyoknak megerősítés végett csak bemutatottak azon hozzáadással mindazáltal, hogy hűségességek tartoznak lenni királyaikhoz, rendes adót nem is fizettek, hanem a magyar koronának bizonyos vámjövödelmek szakasztattak ki, szabad kereskedést, hajózást folytathattak, szóval a királyi felsőseget megismervén, azontul mindenben magok szabad urai voltak. Vagynak ugyan példák, hogy belső dolgokban is néha a királyok odaküldöttjei beavatkoztak, kivált nagy Lajos és Zsigmond idejében, de az is csak gyéren történt, s leginkább a királyi jövödelmek rendezése végett. Miután Dalmatia a velenceiek kezébe került, nem szűntek meg mind maga Zsigmond, mind Corvin Mátyás és II. Ulászló az ahoz való királyi jogokat diplomaticai uton is mint hadizenetekkel épségben fentartani, a török dolgok és belső viszályok miatt azonban tettelegesen ezélhez többé nem juthattak. Midőn 1802-ben az ország rendei a visszakebelezést sürgettek, felterjesztésükben az is áll: „avita regni iura etiam per dignitatum ecclesiasticarum titulares collationes ab eo inde tempore usque ad praesens sustentata sunt.“ Minden esetre a visszakebelezés — ha megtörténik egykor az, más alapon, mint a régin — nem eshetik meg, az olasz typosnak, a sajátzerű igazgatásmódnak ott fel kell maradnia, magyaros intézvényeket reájok erőszakolni nem lehet, ha önkényesen el nem fogadnák azokat. Meg kell végre említenem az 1485: 12 cikket „tota vero Dalmatia subiacere debet iudicio Palatini, et pro proventibus habet in illa certas insulas“. Honnan kerültek az 1485-diki végzések a törvénykönyvbe — a kiadók és első összeszedők arról mélyen hallgatnak, hiszen Dalmatiát már 65 évvel e cikkek elött nem bírták a magyarok; és jelesek irók, Katona, Kovachich, Madarasi, nyomozásai is oda mutatnak, hogy 1485-ben csak egy diaeta volt, mely Vácson tartott rendkívüli adózás végett; az érintett cikkek nem diaetaiak, mert két diaeta 1485-ben nem tartott, legalább annak semmi nyomára nem akadtak; nem is hihető, hogy olly cikket, millyen a 7ik (rex simplex et negligens) egy Corvin Mátyás megerősített volna. E törvény-cikkeknak hát minden tekintetük azon alapszik, hogy az első törvénygyűjtők azokat is felvették a törvénygyűjteménybe; míg az eredeti példányok vagy más hitelesebb kútfők fel nem fedeztetnek, a critica azoknak hitelét ostromolni is fogja, kivált, hogy tudja van az is, hogy a nádori hatóság az igaz Dalmatiára ki sem terjesztetett.

Hosszabbra nyilván különben is, mint szándékolunk — értekezésünk — a X axiomáról csak futólag érintjük meg, hogy a határország már Zsigmond idejében a zenggi kapitányságban nyomozható, hova a czillei grófok állandó német sereget helyezetttek. Albert király alatt Styria fizeté a zenggi kapitányt, Corvin alatt az elpusztult Likka és Korbavia földre szállított rácsok a zenggi kapitányság alá rendeltettek határőrségi kötelezettséssel. Második Lajos még a mohácsi vész elött sógorára I. Ferdinándra bízta Dalmatia és Horvátország oltalmazását; Zengg, Klissa, Kruppa, Likka, Jaicza stb. várakat átadta; s mivel az istriai és styriai tartományok legközelebb voltak kitéve a vésznek, az ausztriai rendek kérelmére örökös generalatus állított fel azon részekben, melyre a költségeket is

a rendek adták nagy részben. A magyar diaeták is átlátták a szükség-parancsolta változások helyességét, az 1598: 15. csak arra kérték a királyt, hogy a főparancsnok Károly főherceg a bánal jó egyetértésben vigye a dolgokat; hogy a törökök végkép kiűztek a magyar földről, a katonai határszél is összehangzóbb rendszerbe vétetett: új telepekkel rakattak meg az elpusztult helyek, az 1741: 18. a katonai földek kiszakasztását elrendelé, a többi részek visszacsatolása pedig sürgettetett, a mi 1750-ben megis történt Slavóniával, a horvátföld már I. Leopold alatt rendbe jött, a bának katonai hatalma is 1704-ben a bánai két ezredben megerősített, az egyes főhadikormányzókat a bécsi haditanács hatósága alá jutottak, mint mind ezek Engel és Hitzinger munkáikban bőven előadták.

Azon kényes kérdéseket, valjon a magyar tengerpartot nem kellene-e ismét szélesíteni? valjon Zengget és Carlopagot a katonai körből kivonni tanácsos-e? valjon Dalmatia visszakebelezetéséből áradó és minő haszon reánk? jövő országgyűléseken lehet sikerrel megvitatni; első feltétel mindezekre a kormányhoz való bizodalom, mely legjobban tudja a dolgok állását, mi hasznok és mi károk következhetnek a változtatásokból — legjobban megítélheti; mivel a nagy monarchia összes viszonyainak teljes ismeretében levén, benne összpontosítva a magasabb szempontok, melyekre egyesek fel sem vergődhetnek. Különben is felsőleges kormányunk újabb megújabb tanubizonyosságokkal telézi hű magyarjai iránti királyi kegyét, s dacosságnak volna tőlünk azon hallgatelmélet jelenleg többé táplálni, mintha igazságos érdekeink figyelembe sem vétetnének, sőt az okosság mint a pietas szavai egyiránt parancsolják ön ügyünkben a kisszerű elfogultságokat magunktól messze lökni, és az ausztriai monarchia egész érdekét szemünk előtt tartani, melynek tömkelegében virágozhatik fel Magyarország is, melynek jövendő jobb sorsáról, hogy valóban azon férfiak, kik a kormányt vezetik, gondoskodnak is, a legújabb események bizonyítják. Félre kell hát a mesterkélt, a szinlett okokat vetni, melyekre dacosan támaszkodva, némely kérelmek a trónig vitetnek; a törvényes ösvényen megmaradás, kerülve minden köznépi agitációt és értetlen tapsot, — a higgadt tanácskozás, melyet csak asanior pars vezethet, — a királyhoz való bizodalom, azon lényeges utak, melyeken okos kívánságainkat leghamarább és legbiztosabban is elérhetjük, s vigyázzunk, nehogy horvát atyánkfiai nyomába lépünk, kik prókátoros okaikkal zörgeték az ajtót a magyarokat olly igen szerető Maria Theresiánál 1777-ben, és im illyen választ nyérének: „Intelligere cogimur Fidelitates vestras maius in argumentis suis quaerere presidium, quam in nostra erga vosdem Clementia et sollicitudine materna ponere fiduciam.“

TÁRSULATOK ÉS INTÉZETEK.

József nádor nemzeti képesarnokának a magyar nemzeti múzeumban alakítására érkezett adományok harmadik közlése.

A) Athanazkovics Plátó budai g. n. e. püspök 76dik sz. ivén: Athanazkovics Plátó 5 ft; — Koits Pál, Pejakovics Kozma, Mavromaty József, Petrovics Pál mindenik 1 ft; — Davidovits Péter, Demetreszko Kallisztrat, Gruics Anna, Kitzulescu Ince, Konstantinescu Caesarius, Knezevics György, Kraits János, Nestor, Markovits Sám., Nikolis Illés, Szelke József, Stoenescu Athanáz mindenik 40 kr; — Kollarovics Izidor 30 kr; — Petrovics Pál és Rossu János mindenik 20 kr, összesen 17 ft 30 kr ezüst pénzben.

B) Gróf Vécsey Ágoston a magy. kir. ns testőrsereg kapitánya 89 sz. ivén: gr. Vécsey Ágoston s báró Martonics András es. kir. hadszernagy, mindenik 10 ft; — Czillich Guido testőr s hadnagy, Eötvös Pál őrnagy, Jeveldi Kozma Ferenc test. s hadnagy, Pottornyay Ede test. s hadnagy, Petrich Zsigmond tábornok s a m. kir. ns testőrsereg főhadnagya mindenik 5 ft; — Beretvics Péter testőr, Piller Imre őrnagy, Somssich János hadnagya, Török Ignác őrnagy, Udvarnok Geyza testőr s hadnagy, Udvarnok Albert őrnagy, mindenik 2 ft; — Klempay Ferdinánd testőr s hadnagy, 1 ft 20 kr; — Babos János testőr, Bagi Antal kapitány, Balásházy Mihály testőr, Balásy Gergely test. s hadnagy, gr. Bolza Péter, Böles Sándor hadnagya, b. Braunecker Otto test. s hadnagy, Clementis Gábor kir. testőr, Csák N. hadnagya, Csepely Ján. őrnagy, Dolnay Mihály testőr s hadnagy, Doszler Emil, Elek Ferenc testőr s hadnagy, Eötvös József testőr s hadnagy, Fancsaly Márton lelkész, Fekete Mikl. testőr s hadnagy, Fratricsevics Ignác testőr s hadnagy, Hassinger János orvos, Horváth (bibithi és legéni) Pál testőr s hadnagy, Hudoba Dán. testőr s hadnagy, Huszár István hadnagya, Inkey Eduárd százados, Jankovics Ign. testőr s hadnagy, Jankovich József hadnagya. (Vége köv.)

Lipthay Sándor vezetése mellett szerkeszti Illucz Oláh János.